

27. Президент Виктор Янукович ищет новые рынки для украинских экспортеров // *Экономические известия*. – 2011. – № 52. – 28 марта.

Sergiychuk I.M. The Achievements and Problems of the Contemporary Vietnam (the 1986th – 2012th). In the article the process of the Vietnam modernization is described. In the economic sphere the manufacturing is developing very quickly, the family contract is put into the operation in agriculture, the market relations has being formed, foreign investitions are drawn. The level of Vietnamese people's life considerably raised. In foreign policy was adopted the principle of multi-vectoring. Was renewed the cooperation with the countries which waged wars against Vietnam (the USA, CPR). The relations with Russia is going on. The Vietnamese-Ukrainian links are defined.

Key words: Vietnam, reforms, renewal, market, multi, co.

С. М. Кінка

ЛИТОВСЬКІ ЛІВІ ПОЛІТИЧНІ СИЛИ У 1990 – 1992 рр. (за матеріалами газети «Советская Литва» / «Эхо Литвы»)

У статті розглянуто діяльність лівих політичних партій Литви у період 1990 – 1992 рр., від виборів до Верховної Ради – до виборів у Сейм, які остаточно завершили формування політичної системи в Литві.

Ключові слова: вибори, Литва, республіканська газета, політичний транзит.

Відновлення незалежності країн Балтії було яскравим прикладом реалізації транзиту, який до того пройшла низка країн Південної Америки та Південної Європи. Обережні спроби реформ періоду перебудови вийшли з-під контролю їх зачинателів, підірвавши міцність і єдність СРСР. Швидка дезінтеграція останнього продемонструвала, що це штучне утворення не може ефективно оновлюватися і модернізуватися на рівні з іншими країнами Заходу. Період перебудови ознаменувався закінченням монополії Комуністичної партії на владу. У 1988 р., із виникненням Народного руху на підтримку перебудови у Литві почала формуватися багатопартійна система. Утворення політичних партій було фактором, який свідчив про демократизацію суспільства. Політичні партії, як зазначає американський дослідник Дж. Беляшек, були фактором, який сприяв консолідації демократії в колишніх комуністичних режимах [1, 23].

На протязі 1990 – 1992 рр. у Литві відбувалася консолідація різних політичних сил. Після виборів до Верховної Ради 1990 р. в парламенті була сформована більшість, яку представляли прихильники «Саюдіса», що, згідно деяких спостерігачів, не мав окремої політичної програми [2]. 11 березня 1990 р. більшістю (91 – «за», 42 – «проти») литовський парламент прийняв знакове рішення «Про відновлення Литовської держави» [3]. Це рішення було свого роду тріумфом «Саюдіса», в якому знайшли місце різні за політичними поглядами сили – комуністи, зелені, соціал-демократи, християнські демократи та молодіжні організації [4]. Після цієї значної події почалася фрагментація політичного спектру Литви.

Таким чином, ліві сили у республіці на 1990 р. були представлені Комуністичною партією Литви (незалежною) (КПЛ (н)), очолюваною першим секретарем КПЛ А. Бразаускасом, який отримав посаду віце-прем'єр-міністра в уряді К. Прунскене, соціал-демократичною партією К. Антанавічюса, що також входила до альянсу з «Саюдісом» і виступала з позиції незалежності Литви.

Ліві сили, що виступали проти державної незалежності, перебуваючи на позиції збереження соціалістичної федерації, можна розділити за ступенем радикалізму на прихильників Комуністичної партії (на платформі КПРС), на чолі з першим секретарем М. Бурокавічюсом та більш радикальними членами об'єднання «Єдність», що було досить неоднорідним [5]. Слід зазначити, що

впливові організації, які об'єднували російськомовне населення Литви, дистанціювалися від об'єднання «Єдність» [6]. Пізніше з'явився «Комітет захисту радянської влади в Литві» як координаційний центр низки політизованих організацій: Ради секретарів первинних партійних організацій, Соціалістичної федерації трудових колективів Литви [7]. Пізніше він був головною політичною силою під час проведення спроби державного перевороту в січні 1991 р. Структури Комітету мали перебрати на себе відповідні функції усунутого уряду Литовської Республіки.

Згідно із соціологічним дослідженням громадської думки, на початку січня 1990 р. ліві партії могли розраховувати на наступну підтримку: КПЛ (н) – 38%, КПЛ (КПРС) – 8%, натомість об'єднання «Єдність» мало найбільший негативний рейтинг серед всіх політичних сил [8]. Протягом 1990 р. основною формою діяльності цієї лівої політичної сили були мітинги протесту, на яких критичувалася діюча литовська влада, окремі положення і нововведення, курс на незалежність країни, висувалися вимоги збереження соціалістичної федерації. До цих акцій, окрім не чисельного активу КПЛ (КПРС), долучалися військові, а також ветерани, зокрема з «Єдністю» тісно співпрацювала Рада ветеранів війни і праці. Зважаючи на слабе представництво у парламенті Литви подібні позапарламентські форми боротьби були майже єдиним напрямом діяльності вищезначених сил.

Вибори до місцевих Рад, які відбулися в квітні 1990 р. підтвердили статус-кво, який склався під час виборів до парламенту у лютому того ж року: позапартійні (більшість були висунуті «Саюдісом») отримали 55,82% мандатів, члени КПЛ (н) – 34,28% і кандидати від КПЛ (КПРС) – 6,07% [9]. Після остаточного провалу насильницької зміни влади у СРСР (серпень 1991 р.), керівні діячі КПЛ (КПРС) були оголошені до розшуку, проти них порушили кримінальні справи, як і проти низки військових і міліцейських керівників, відповідальних за смерть литовських громадян, та проти лідера руху «Єдність» В. Іванова, якого обвинувачували у незаконному зберіганні зброї та боєприпасів. Комуністична партія була заборонена.

На відміну від «збанкрутілих» комуністів-прибічників КПРС, прихильники КПЛ (н) досить швидко освоїлися на політичному майданчику Литви. Змінивши назву на Демократичну партію праці Литви (ДППЛ), ця політична сила продовжувала залишатися наймасовішою в країні. Взаємне непорозуміння між керівниками «Саюдісу» і близьких до нього політичних угруповань (християнські демократи, партія таугінінків, партія незалежності, до певної міри і Ліги Свободи Литви) та ДППЛ було помітне ще до лютневих виборів до Верховної Ради Литовської Республіки 1990 р. [10], але тоді всім силам, які виступали за незалежність країни вдалося стримати свої амбіції задля спільної мети. Результати виборів виявилися тріумфальними для «Саюдісу», який отримав більшість місць у Верховній Раді, КПЛ (н) отримала 38 мандатів, КПЛ (КПРС) – лише чотири, соціал-демократи – дев'ять [11]. Втім, надалі конфлікт між «лівими» і «правими» силами тільки загострювався.

Незважаючи на політичні інтриги, перший уряд було сформовано частково з представників КПЛ (н). Значною залишалася й особиста популярність лідерів цієї політичної сили – А. Бразаускаса і К. Прунскене, але, як зазначають учасники тих процесів, подібна популярність була досягнута за рахунок відмови від основних комуністичних принципів. Нагадаємо, що КПЛ (н) виступала з позиції поступового відновлення незалежності Литви, переходу до ринкової економіки з великим впливом держави, соціальними гарантіями населенню. Діяльність політичних партій після 11 березня 1990 р. була ускладнена погіршенням відносин з СРСР, результа-

том чого стала відмова центрального керівництва постачати енергоносії до Литви [12]. Ідеологічна складова КПЛ (н) досить швидко змінювалась. Так, вже на початку жовтня 1990 р. з'явилися публікації, що розглядали, запланований на 1–2 грудня того ж року, з'їзд, як важливий крок у переході до соціал-демократичної програмної концепції партії [13]. В той же час відбувається законодавче регулювання діяльності політичних партій Литви [14].

Протягом другої половини 1990 р. боротьба між різними флангами литовського політикуму загострювалась. Прихильники В. Ландсбергіса і «Саюдісу» піддавали нищівній критиці діяльність лівих сил та спроби уряду врегулювати становище в економіці. Ліві в свою чергу намагалися консолідувати свої сили, неодноразово виступаючи з публічними заявами щодо необхідності «злагоди і єдності». В фарватері лівих сил на той час знаходилися: Союз землевласників під керівництвом В. Велико-ніса, Форум майбутнього Литви (ФМЛ) на чолі із Б. Гендзялісом та Форум молоді Литви під орудою Р. Шівіса [15]. Через деякий час ФМЛ намагатиметься завоювати популярність литовців, перебираючи до своїх лав багатьох впливових колишніх діячів «Саюдісу», але, незважаючи на чисельні порівняння у пресі цих організацій, Форум буде виглядати лише блідою копією потужного і об'єднаного «Саюдісу» періоду 1988–1989 рр.

Наприкінці 1990 р. КПЛ (н) на своєму позачерговому з'їзді приймає рішення про перейменування партії у Демократичну партію праці Литви, в якій утворилася фракція комуністів [16]. Як відмічав кореспондент «Еха Литвы», «в залі зібралися ті, для кого зрозумілі зміст реформ, хто готовий до подальшої політичної діяльності, усвідомив і засудив допущені в минулому помилки, відкинувши крайнощі більшовизму» [17].

10 січня 1991 р., після вимушеного кроку щодо збільшення цін на продукти харчування у 3,2 рази та загострення кризи між парламентом і урядом, кабінет К. Прунскене заявив, що йде у відставку. Подібні метаморфози проходили на тлі активізації союзного керівництва. Того ж дня М. Горбачов виступив зі спеціальним посланням до парламенту Литви, в якому наполягав на «негайному відновленні у повному обсязі діяльності Конституції СРСР і Конституції ЛРСР» та відміні раніше прийнятих антиконституційних актів [18]. Після кривавої спроби захопити владу у Вільнюсі (в ніч з 12 на 13 січня) та загибелі 13 литовців, майже все радянське викликало рішучу відразу. Подібна позиція посилювалася деякими діями наступного уряду, низкою парламентарів та самим Головою Верховної Ради Литви – В. Ландсбергісом.

На початку березня 1991 р. ліві сили Литви провели декілька консультацій і зустрічей щодо консолідації сил [19]. Серед основних положень, які розходилися із курсом нового уряду, були вимоги державного адміністрування в сільському господарстві, скорішого, але не обвального переходу до ринку і теза про несвоєчасність реституції і недосконалість її форм проведення [20]. Таким чином, з початку 1991 р. ліві сили гуртувалися навколо ДППЛ і вели активну парламентську роботу спрямовану на підготовку, альтернативних урядовим, проектів законів.

У квітні 1991 р. активізував діяльність ФМЛ, до якого увійшло багато колишніх діячів «Саюдісу», зокрема письменник В. Петкявічюс, економіст, колишній прем'єр-міністр К. Прунскене, лідер соціал-демократів, економіст К. Антанавічюс та ін. Діячі цього об'єднання (порівнюваного з «Саюдісом») критикували уряд за відсутність реальних справ, особисті амбіції та «революціонізм» [21]. В свою чергу представники правого крила висували обвинувачення щодо причетності низки високопосадовців ДППЛ до співпраці з КДБ, їм також закидалися фінансові махінації, популізм і нерішучість у ставленні щодо СРСР. Попри нищівну критику опонен-

тів, В. Ландсбергіс і його прихильники знаходилися у все гіршому становищі: «Саюдіс» як окрема сила переставав існувати, а за визнанням Голови Ради Сейму «Саюдіса» Ю. Тумяліса, від масового руху залишилися лише невеликі групи однодумців, а подекуди «тільки ім'я «Саюдіс», яке використовується для неблаговидних політичних спекуляцій» [22].

На протязі весни – літа 1991 р. ліві сили були вимушені знаходитися в опозиції, але їх вплив зростав відповідно посиленню кризи в економіці та невизначеності міжнародного статусу Литви. Речники від лівих партій все частіше виступали із публічними заявами, в яких критикували «політичний туризм» перших осіб держави, що не приводив до реального визнання Литви на міжнародній арені, відсутність реальної програми економічної реформи, переслідування політичних опонентів.

Правляча коаліція правих сил не знайшла нічого кращого, ніж вдаватися до провокацій і терору проти опозиції. Неодноразово у діячів опозиції виникали складнощі з орендою приміщень для своїх виступів, а в Каунасі (місто з якого походить В. Ландсбергіс і частина його оточення) вдалися навіть до підризу вибухового пристрою біля клубу, в якому мав відбутися установчий з'їзд ФМЛ [23]. Таким чином, на середину 1991 р. оформилася тенденція до перебирання функції інтегратора лівих сил до ФМЛ, який виступав з позиції підтримки незалежності Литви, ринкових реформ, але водночас і проти «полювання на вільдом», що розпочалося після обрання нової Верховної Ради Литви у лютому 1990 р., а також за примат компетентності, а не партійності у підборі державних службовців [24].

Після провалу серпневого путчу стало остаточно ясно, що СРСР перестане існувати як суб'єкт міжнародного права. Незалежність Литви були визнана як Російською Федерацією, так і СРСР, що припинив існування 26 грудня 1991 р. Складалася нова зовнішньополітична ситуація, що безумовно мала неабиякий вплив на всі політичні сили в Литві. ФМЛ, зареєстрований напередодні путчу (14 серпня 1991 р.), мав пристосовуватися до нових умов. Замість перетворення на партію на установчому з'їзді, запланованому на 19 жовтня, його керівники вирішили, що за нової суспільно-політичної ситуації краще буде провести конференцію під назвою «Демократія: багатоманітність в єдності» [25]. Таким чином, він так і не став повноцінною альтернативою «Саюдісу».

Майже відразу з'явилася «права альтернатива» – громадська організація «Хартія громадян Литви», яка також претендувала на вплив ще існуючого «Саюдіса». Основними положеннями цієї організації були: згуртування найсвітліших умів Литви, чесних і порядних людей для укріплення державності Литви, прагнення до загальної громадянської згоди, а також дерадянізація Литви [26]. На переконання лідерів цього об'єднання, вони могли б і підтримати діяльність «Саюдісу», і продовжити її.

Після остаточного зникнення безпосередньої загрози від СРСР, праві і ліві сили в Литві опинилися в становищі політичної кризи, яка посилювалася. Причини такої ситуації були багатофакторні. З одного боку, ліві сили (ДППЛ та бл. 25 депутатів з фракцій централістів і лібералів) на середину 1992 р. мали більшість у парламенті і блокували прийняття низки законів, запропонованих правими силами. З іншого боку, праві сили ініціювали процес передачі майна колишньої КПЛ державі, що зачіпало інтереси ДППЛ. В цей час А. Бразаускас (лідер лівих сил Литви) рішуче відмежувався від радянського минулого своєї політичної сили: «Не вважаємо себе комуністичною організацією, про що ми заявляли ще в 1989 р., але вважаємо, неправомірним щодо себе застосування обговорюваного закону про майно КПРС» [27].

Головною подією 1992 р. стали вибори до Верховної Ради (Сейму), які відбулися в жовтні. Підготовка до них розпочалася задовго. Після складання відносної «лівої» більшості у парламенті він став фактично неідеальним. Постійні суперечки щодо найдрібніших процедурних питань суттєво стримували законотворчу діяльність. Лише по закону «Про неприєднання Литовської Республіки до пострадянських східних союзів» парламентарі проголосували одностайно, прийнявши його більшістю у 109 голосів «за» (й лише один «проти») [28].

Діячі від партії праці напередодні виборів визначили свою позицію. Депутат Б. Гендзяліс наголосив на тому, що «ДППЛ бореться за незалежність Литви і виступає проти її включення до будь-якого союзу пострадянських держав» [29]. Попередня передвиборча позиція партії праці була оголошена А. Бразаускасом наприкінці червня. В своєму дописі до газети «Tiesa» (переклад було зроблено і для газети «Ехо Литви») він наголосив, що програма лівих сил буде максимально простою і реалістичною. Лідер ДППЛ наголосив, що люди Литви будуть голосувати за тих, хто запропонує і зможе втілити в життя реальні проекти, а не «повітряні замки», за які голосували виборці на минулих виборах [30].

У жовтні 1992 р. відбулися вибори до сейму Литви. Це були перші вибори у незалежній країні, в яких брала участь низка партій і політичних об'єднань, що представляли увесь спектр політичних сил, включно із політичними об'єднаннями національних меншин (після виборів із поляків сформувалась фракція «Литовський союз поляків», яка складалася із чотирьох парламентарів). Незважаючи на певну умовність поділу на «лівих» і «правих» вибори стали переможними для ДППЛ, яка отримала більшість місць у Сеймі. Зі 137 обраних депутатів, більшість належала до лівих сил: 70 представляли ДППЛ, фракція соціал-демократів складалася з 7 обранців [31].

Таким чином, після виборів 1992 р. у Литві стабілізувалася багатопартійна система, в якій значне місце займали ліві політичні партії, що були репрезентовані ДППЛ – реформістським крилом КПЛ, яке кардинальним чином змінило свою ідейну складову і методи роботи, домоглось вагомої підтримки, особливо в сільських районах Литви. Лівий блок також був представлений партіями соціал-демократичного характеру: Соціал-демократичною партією Литви та Союзом землевласників – впливовою організацією, яка тісно співпрацювала з ДППЛ. До «лівих» сил в цей час ситуативно відносили і лібералів, які були недостатньо «націоналістичні» для того, щоб бути «правими», але при цьому, мали типову «праву» програму [32, 16]. Незважаючи на відносну стабілізацію політичного життя на цьому етапі, дехто відмічав наростаюче незадоволення тим, що «демократія, [яка] працює на практиці», не відповідає очікуванням громадян [33, 635], інші ж зважали на те, що громадян країн Балтії менше турбували ідеології партій, ніж їх нездатність проводити ефективно управління.

Можна підсумувати, що 1990–1992 рр. у Литві стали часом завершення політичної трансформації від тоталітаризму, авторитаризму (до 1988 р.) і елементів плюралізму (1988–1990 рр.) – до багатопартійності і демократії західного зразку. В цей час відбувається стабілізація політичної системи, проходить визначення програм політичних партій, хоча вони до певної міри залишалися ще в багатьох аспектах аморфними.

становлення литовського государства» // Советская Литва. – 1990. – 13 марта.

4. Бучалис Б. 12 часов на избирательных участках // Советская Литва. – 1990. – 27 февраля.
5. Заявление группы организаторов Социалистического движения за перестройку в Литве «Венибе-Единство-Едність» // Советская Литва. – 1989. – 18 мая.
6. Заявление Русского культурного центра // Советская Литва. – 1989. – 20 мая.
7. Петрайтис А. Вместе и наравне // Советская Литва. – 1989. – 5 сентября.
8. М.С. Горбачёв популярнее всех в мире, А. Бразаускас в Литве. Каков рейтинг других политиков? // Советская Литва. – 1990. – 10 января.
9. Данные республиканской избирательной комиссии о результатах выборов 24 марта // Эхо Литвы. – 1990. – 4 апреля.
10. Дайджест: пресса Литвы // Советская Литва. – 1990. – 7 февраля.
11. Число депутатов увеличивается // Советская Литва. – 1990. – 6 марта.
12. Поставки нефти прекращены, а газа ограничены // Эхо Литвы. – 1990. – 20 апреля.
13. Поворот к социал-демократии // Эхо Литвы. – 1990. – 2 октября.
14. Закон Литовской Республики «О политических партиях» // Эхо Литвы. – 1990. – 9 октября.
15. Необходимо согласие и единство // Эхо Литвы. – 1990. – 10 ноября.
16. Съезд закончил работу // Эхо Литвы. – 1990. – 11 декабря.
17. Филиповичене Л. «Не революционным, а эволюционным путём...» // Эхо Литвы. – 1990. – 11 декабря.
18. Обращение к парламенту Литвы // Эхо Литвы. – 1991. – 11 января.
19. Конференция ДППЛ // Эхо Литвы. – 1991. – 7 марта.
20. Ошеров Р. У ДППЛ есть план действия // Эхо Литвы. – 1991. – 8 марта.
21. Дайджест: пресса Литвы // Эхо Литвы. – 1991. – 24 апреля.
22. Шейнберг М. «Саюдис»: задачи на сегодня // Эхо Литвы. – 1991. – 19 апреля.
23. Ошеров Р. Террор против оппозиции // Эхо Литвы. – 1991. – 8 июня.
24. Ошеров Р. «Мы хотим, чтобы Литва была независимой...» // Эхо Литвы. – 1991. – 27 июня.
25. ФБЛ: планы на будущее // Эхо Литвы. – 1991. – 1 октября.
26. Дайджест: пресса Литвы // Эхо Литвы. – 1991. – 2 октября.
27. Ошеров Р. Пикет у парламента // Эхо Литвы. – 1991. – 6 ноября.
28. На сессии Верховного Совета республики // Эхо Литвы. – 1992. – 9 июня.
29. На сессии Верховного Совета республики // Эхо Литвы. – 1992. – 10 июня.
30. Бразаускас А. ДППЛ и выборы в Сейм // Эхо Литвы. – 1992. – 24 июня.
31. Seimas of the Republic of Lithuania 1992–1996 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www3.lrs.lt>.
32. Грицюс А. Правые и левые – кто они? // Эхо Литвы. – 1992. – 20 июня.
33. Ehin P. Political support in the Baltic States, 1993–2004 // Journal of Baltic Studies. – 2007. – Vol. 38. – № 1.
34. Reardon J. An assessment of the transition to a market economy in the Baltic Republics // Journal of economic issues. – 1996. – Vol. 30 – № 2.

Kinka S.M. The Lithuanian left-wing political forces in the 1990–1992 (On the materials of the newspaper «Soviet Lithuania»/«Lithuanian Echo»). In the article the activity of the left political parties of Lithuania is considered in the period of the 1990–1992, from the elections in the Supreme Council to the elections in the Sejm, which finally completed forming the political system in Lithuania.
Key words: elections, Lithuania, republican newspaper, political transition.

1. Bielasiak J. Substance and process in the development of party systems in East Central Europe // Communist and Post-Communist Studies. – 1997. – Vol. 30. – № 1.
2. Дайджест: пресса Литвы // Советская Литва. – 1990. – 31 января.
3. Акт Верховного Совета Литовской республики «О вос-